

Röportaj: Dr. Muhittin Çeken

*Arş. Gör. Dr.

1- Hocam Tapınak Şövalyeleri ülkemizde ne şekilde algılanıyor? Bilgisi olmayan okurlarımızın da konuyu kavrayabilmesi için Tapınak Şövalyeleri'nin kısa bir tanımını yapabilir misiniz?

Tapınak Şövalyeleri konusu, ülkemizde üzerinde epeyce konuşulan fakat hakkında bir o kadar da yanlış şeyler bilinen konulardan birisidir. Malumunuz üzere ülkemizde Tapınak Şövalyeleri denince aklımıza ilk olarak şehir efsanelerine dayalı magazinel/popülist/spekülatif söylemler gelmektedir ve bu söylemler geniş bir kesim tarafından da büyük rağbet görmektedir. Bu durum da, meselenin sermayeleştirilmesi olgusunun ortaya çıkmasına ve konunun bilimsel açıdan tarihi boyutunun gölgelenmesine sebebiyet vermektedir. Daha da ötesi, Tapınak Şövalyeleri'ne yönelik bu söylem ve bakış açısı ülkemizde farklı kesimlerden çok sayıda okur tarafından da bu şekilde benimsenmiştir. Muhtemelen bugün bu okurlardan birçoğuna Tapınak Şövalyeleri hakkındaki görüşlerini sorarsanız, örgüte dair şehir efsanelerine dayalı bir profil çizecektir. Ancak Tapınak Şövalyeleri'ne yönelik bu bakış açısı sadece ülkemizde değil, Avrupa'da da hatırı sayılır bir kitle tarafından bu şekilde değerlendirilmektedir. Biz bu çıkarımı, Avrupa'da Tapınak Şövalyeleri'yle ilgili yazılan çok sayıdaki popülist kitapların varlığından ve bu kitaplara gösterilen ilgiye istinaden yapıyoruz. Hatta bu durumun bize buradan miras kalmış olabileceğini de düşünüyoruz.

Bize göre, Tapınak Şövalyeleri, kendileriyle ilgili yazılan şehir efsanelerine dayalı tarihi olgulardan ve yine kendilerine dair yapılan güncel tartışmalardan daha fazlasıdır. Ülkemizde Tapınak Şövalyeleri'ne dair bilimsellikten uzak bu tür söylemler de, muhtemelen konuyla ilgili bilimsel çalışmaların eksikliğiyle alakalıdır. Biz de bu durumun bilinciyle, yeni çıkan kitap çalışmamızda, Tapınak Şövalyeleri'nin ne/kim olduğunu, ne/kim olmadığını göstermeye gayret ettik. Ayrıca Tapınak Şövalyeleri konusunu birçok açıdan ele alarak tarihlerine dair spekülatif yönleri akademik platforma taşımaya çalıştık.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ülkemizde Tapınak Şövalyeleri'ne yönelik geliştirilen efsanevi algı, aslında bu yapılanmanın gerçek tarihini ortaya koyma konusunda büyük bir engel teşkil etmektedir. Muhtemelen konuya aşına birçok kişi, Tapınak Şövalyeleri'nin yanlış bilgilerle oluşturulmuş bilimsellikten uzak tarihine vurgu yapıp, bu örgütün nasıl, ne zaman, ne amaçla ortaya çıktığını, faaliyet alanlarını, yapılanmasını, resmi olarak faaliyet gösterdiği süreçte hangi olaylarda hangi açılardan ön plana çıktığını, kısacası örgüte dair çok şeyi eksik bilmektedir. Yani Tapınak Şövalyeleri konusunu yanlış veya eksik bilmektedir. Tapınakçılarla ilgili bu çok bilinmeyenler de, bu örgüte dair çok, bir o kadar da mesnetsiz söylemlerin türemesine yol açmaktadır.

Bizler, bu konuya dair gerçekleştirdiğimiz uzun çalışmalar neticesinde, Tapınak Şövalyeleri'nin, Haçlılar Çağı tabir ettiğimiz yaklaşık iki asırlık süreçte askeri, ekonomik ve ideolojik açıdan nasıl asli bir unsur olarak ön plana çıktığını müşahede ettik. Bu anlamda Tapınak Şövalyeleri'ni, Orta Çağ'da Papalığın hâkimiyet mücadelesi bağlamında gerçekleştirdiği Haçlı Seferleri'ni daha organizeli bir şekilde planlanmasında etkin rol oynayan, doğuda kurulan Latin krallıklarının varlığı için kilise adına mücadele eden profesyonel savaşçılardan oluşan bir yapılanma olarak tanımlamayı uygun gördük. Daha genel ifade etmek gerekirse, Tapınak Şövalyeleri, 1120 yılında resmi olarak kurulan, 1129 yılında Papalık tarafından resmi olarak tanınan, Haçlı Seferleri'nde de oldukça aktif bir rol oynayan ve 1312 yılında da kilise tarafından resmi olarak feshedilen dîni-askerî karakterli bir Orta Çağ yapılanmasıdır.

2- Şövalye kelimesi herkesin zihninde bir şeyler canlandırıyor ama pek azımız bunun tarihteki karşılığını biliyor. Orta Çağ'da “şövalye” veya “şövalyelik” hakkında kısaca bilgi verir misiniz?

Orta Çağ denince zihinlerde canlanan bazı temel kavramlar vardır. Bu durum kişiden kişiye göre değişse de, “kilise”, “feodalite”, “Haçlı Seferleri” vs. gibi kavramlar Orta Çağ'a dair hemen hemen herkesin aklına gelen ortak kavramlardır. Orta Çağ Avrupa'sını çağrıştıran bu temel kavramlardan birisi de “şövalye” veya “şövalyelik”tir. Şövalyelik bana göre Orta Çağın karakteristik kurumlarından birisidir ve bir bakıma bu dönemin savaççı bir o kadar da romantik yönünü temsil etmektedir. Şövalyelik kurumunun kökenleri hakkında net bir bilgi söz konusu değildir. Bazı yazarlar şövalyeliğin kökenlerini Antik Roma dönemlerine hatta çok daha eskilere dayandırmaktadır. Bazı yazarlar ise şövalyeliği Kavimler Göçü sonrası Batı Roma'nın çökmesinden sonra tohumları atılan bir kurum olarak değerlendirmektedir. Ancak kökeni nereye veya hangi zaman dilimine dayanırsa dayansın şövalyeliğin askeri, siyasi, ideolojik ve dini karakter kazandığı ve popüler olduğu dönem Orta Çağ'dır.

Şövalyelik denince güçlüye karşı zayıfın yanında duran, haklıyı haksıza karşı koruyan ve kahramanlıkla özdeşleştirilen askeri bir müessese akla gelmektedir. Bu kurum özellikle feodal sistemin ortaya çıkışı ve tarım ekonomisine dayalı bir sistemin gelişmesiyle birlikte önemini artırmış ve süreç içerisinde ise Avrupa toplumunda kendine has bir sınıf oluşturmuştur. Orta Çağ Avrupa'sında derebeylerin hizmetinde olan şövalyelerin, zaman içerisinde kilise tarafından da askeri bir güç olarak kullanıldığı görülmektedir. Kilise ve şövalyelik arasındaki bu münasebetler, süreç içerisinde şövalyelik mefhumunun dini bir mahiyet kazanmasına, en azından böyle algılanmasına yol açmıştır. Nitekim kilisenin o dönemin seçkin askeri birlikleri sayılan şövalyeliğe dini bir karakter kazandırması ve bu açıdan bu kurumun hizmetinden faydalanması, anlaşılabilir bir yaklaşımdır. Şövalyeliğin de kilisenin etkin nüfuzundan faydalandığı görülmektedir.

Kilise ile şövalyelik arasındaki karşılıklı çıkar dayalı bu ilişki biçimi, süreç içerisinde şövalyeliğin dini bir karakter kazanmasında etkili olmuştur. Hatta bu etki öyle bir boyuta ulaşmıştı ki, şövalyelik eğitiminin temel dinamikleri, kilisenin belirlediği format üzerinden şekillenmiş, şövalyeler ise dini anlamlarla ifade edilen sembollerle yüklü kıyafetler giymeye başlamışlardı. Hatta eğitimlerin tamamlanmasından sonra, şövalyelik törenleri dahi kiliseye ait dini ritüeller eşliğinde gerçekleştirilmekteydi. Kilisenin şövalyelik müessesesi üzerindeki etkisi uzun vadede daha etkili bir hal almış ve şövalyeler kiliseyi düşman olarak tanımlanan kimselere karşı koruyan elit sınıflardan müteşekkil bir kurumun unsurları haline gelmişlerdi. Hatta bu ilişki biçimi Haçlı Seferleri esnasında da belirgin bir şekilde kendini göstermişti. Özellikle Birinci Haçlı Seferi'ne önemli ölçüde şövalye katılarak kilisenin iradesi doğrultusunda hareket etmişti.

Şövalyeliğin Orta Çağ Avrupa'sında ahlaki değerleri temsil eden bir kurum olarak görülmesi ve toplumunda saygın bir konum elde etmesi, tüm bunların yanı sıra şövalyelerin özgün tarzları, zaman içerisinde toplumun neredeyse her kesiminden kendilerine karşı bir sempati oluşmasını sağlamıştı. Bu sempati ile birlikte, “şövalye olmak” o dönemde birçok insanın ideali haline gelmeye başlamıştı. Saygın bir konuma ulaşmayı hedefleyen, macera dolu bir yaşam tarzı elde etmek isteyen birçok insan, şövalye olma ülküsüyle hareket etmeye başladı. “Asil bir soy”dan gelme ve “erkek olma” gibi şartları taşıyan herkes şövalyelik eğitimine başvuruyordu. Tabii şövalye olmanın da kendine has bir zorluğu, aşılması gereken engelleri ve başarıyla tamamlanması gereken ağır bir eğitimi vardı. Bu eğitim genel itibarıyla 7'li yaşlarda başlardı ve 20'li yaşlara kadar da devam ederdi. Bu aşamalı ve zorlu eğitimi tamamlayan adaylar tören eşliğinde şövalye unvanı alıyordu.

Özetle ifade etmek gerekirse Orta Çağ Avrupa'sında şövalyelik, askeri, dini, ahlaki ve kültürel değerleri şahsında birleştiren, cesaret, kahramanlık, erdemlik gibi değerlerle de yaşadığı toplumun mefhumunda askeri bir karakter olarak ideal bir imaj yaratan ve bu açıdan da örnek teşkil eden seçkin bir müessese olmuştur.

Hacıları Koruyan Tapınakçılar

3- Tapınak Şövalyeleri ismi ne anlama geliyor? Kendilerini bu isimle mi tanımlıyorlardı?

Tapınak Şövalyeleri kuruluş aşamasında kendilerine Latince orijinal haliyle “Pauperes Commilitones Christi” ismini vermişlerdi. Bu isim de Mesih’in (İsa’nın) Yoksul Silah Askerleri/Yoldaşları manasına gelmektedir. Tabii bu isim süreç içerisinde yalın haliyle İsa’nın Yoksul Askerleri olarak kullanıldı. Ancak belirttiğimiz gibi bu isim örgütün kurucu kadrosunun, kuruluş aşamasında kendisine verdiği bir isimdi. Tapınak Şövalyeleri ismi ise, örgütün kurulmasından yaklaşık beş sene sonra kullanılmaya başlandı. Yani İsa’nın Yoksul Askerleri, Tapınak Şövalyeleri olarak anılmaya başladı. Bunun sebebi de, henüz kuruluş aşamasında kalacak yerleri olmayan örgütün kurucu kadrosunun, Kudüs Kralı II. Baudouin tarafından krallık sarayı olarak kullanılan Mescid-i Aksa’ya yerleştirilmesiydi. Kaynaklara göre Kudüs’ün Haçlılar tarafından ele geçirilmesinden sonra Mescid-i Aksa, Kudüs kralının ikamet edeceği bir saraya dönüştürülmüştü. O dönemde Kudüs kralının ikamet sarayı olarak kullanılan Mescid-i Aksa’nın ise, Yahudi Kralı Hz. Süleyman döneminde inşa edilen ve Roma Generali Titus tarafından yıkılan (MS. 70) meşhur Süleyman Tapınağı’nın olduğu alana inşa edildiğine inanılmaktaydı. Kuruluş aşamasında kalacak yerleri olmayan İsa’nın Yoksul Askerleri’ne Kudüs kralı tarafından saray olarak kullanılan Mescid-i Aksa’da ikamet etmeleri için yer tahsis etmesi, buranın da Süleyman Tapınağı’nın eski alanı olması, örgütün Tapınak Şövalyeleri olarak anılmasını sağladı. Örgüt üyeleri bu bölgeye 1125 yılından sonra yerleştiler ve bu tarihten itibaren de Tapınak Şövalyeleri adıyla anılmaya başladılar.

İsa’nın Yoksul Askerleri, ikamet ettikleri yere istinaden, her ne kadar Tapınak Şövalyeleri olarak anılsa da, farklı dillerde yazılan kaynaklarda farklı isimlerle anılmışlardır. Mesela yine Tapınakçılar Latince de Fratres Templarii, Milites Templi Salomonis (Süleyman Tapınağı’nın Askerleri); Fransızca kaynaklarda Templiers veya Templieri; İngilizce kaynaklarda ise Templars ve Knight Templars şeklinde geçmektedir. Tapınak Şövalyeleri Doğu dillerinde yazılan kaynaklarda da farklı isimlerle anılmışlardır. Mesela örgüt Arap kaynaklarında ed-dâviyye şeklinde geçmektedir. Bu isim ise Süryani-Arami dillerinden türemiş olup fakir, yoksul veya perişan anlamlarına gelmektedir. Modern Arap kaynaklarda ise Tapınakçılar Fursânü’l-Heykel şeklinde yer almaktadır. Osmanlı Türkçesi tarihi kaynaklarda ise örgütün ismi Tampilipe veya Tampiliye şeklinde geçmektedir.

Tapınak Şövalyeleri'nin İlk Büyük Üstadı Hugh de Payens ve Son Büyük Üstadı Jacques de Molay

4- Tapınak Şövalyeleri, Haçlı Seferleri'nde (1096-1291) nasıl bir rol üstlendiler? Onları ortaya çıkaran sebepler, onların gayeleri ve faaliyetleri ne olmuştu?

En başta şunu net olarak ifade edelim: Tapınak Şövalyeleri aslında Papalığın Haçlı Seferleri bağlamında desteklediği çok önemli bir projeydi. Bilindiği gibi Papa II. Urbanus'un 1095 Clermont Konsili'ndeki çağrısının ardından yaklaşık yirmi farklı milletten oluşan bir ordu doğuya gelerek burada Doğu Akdeniz coğrafyasının stratejik noktalarında Latin devletler kurdular. Birinci seferin neticesinde elde edilen bu başarıyla birlikte Latinler, Doğu'daki varlıklarını kurumsal bir zemine taşıdılar. Ancak seferin sonuçlanmasıyla birlikte önemli bir nüfus, günahlarının bağışlandığına inanarak doğuda kalmaktansa yurtlarına geri dönmeyi tercih ettiler. Bunlar gerçekten Haçlı Seferleri'nin dini sebeplerini teşkil eden, yani dini hassasiyetlerle bu seferlere katılmış kimselerdi. Nitekim bunlar da görevlerini yerine getirdiklerine inanarak Avrupa'ya geri döndüler.

Tabii sefere katılan Hristiyanların büyük bir çoğunluğunun Avrupa'ya geri dönmesi, burada kurulan Latin devletlerin hem askeri güç açısından hem de nüfus açısından bir zafiyet içerisine girmesine sebep oldu. Tüm bunlara sefere siyasi güç ve hâkimiyet elde etme arzusuyla katılan Haçlı liderlerinin kendi aralarındaki mücadeleler de eklenince, doğuda kurulan Latin devletlerin varlığı Müslümanların açık hedefi haline gelmeye başladı. Doğuda kurulan Haçlı devletleri, okyanusun ortasında bir ada misali, her an Müslümanların saldırılarıyla karşı karşıya kaldılar. Üstelik buna karşı koyacak yeterli askeri ve ekonomik güçleri de yoktu. Bu olumsuzluklardan en fazla muzdarip Latin krallıklardan birisi de Kudüs'tü. Üstelik Kudüs, Haçlıların eline geçtikten sonra, batıdaki mütedeyyin Hristiyanlar tarafından yoğun bir şekilde ziyaret edilmeye başladı. Hacı olmak için Kudüs'e gelen Hristiyanlar, Yafa-Kudüs güzergâhına ulaştıklarında Müslümanların yoğun saldırılarına maruz kalmaya başladılar. Haçlılar tarafından Kudüs'ten atılan Müslümanlar gelir kapısı olarak görmeye başladıkları bu hacı soygunu neticesinde çok sayıda Hristiyan hacının ya canlarına ya da mallarını kast etmeye başladılar. Eldeki sınırlı kaynağın aktardığı bilgilere göre Tapınak Şövalyeleri de, hacıların maruz kaldığı bu saldırıları önlemek, yani hacılara daha konforlu bir seyahat ortamı sağlamak için kurulan bir örgüt oldu.

Birinci Haçlı Seferi'nin ardından doğuda oluşan bu şartlar, Tapınak Şövalyeleri'nin kurulmasını ve hatta bölgedeki liderler tarafından kabul görmelerini sağlayan faktörler oldu. Özellikle Kudüs kralı, krallığının hem askeri güç açısından içinde bulunduğu eksikliği bir nebze de olsa gidermek, hem de hacıların maruz

kaldığı saldırıları önlemek için Tapınak Şövalyeleri gibi bir örgütün kurulmasına ciddi anlamda destek verdi. Tapınak Şövalyeleri de kurulduktan çok kısa bir süre sonra Haçlıların faaliyetlerinde aktif bir şekilde rol alamaya başladılar.

Mesela burada dikkat çeken hususlardan birisi, 1127 yılında örgütün kurucusu kabul edilen Hugh de Payens'in diplomatik faaliyetler yürütmek için Avrupa'ya gönderilmesi idi. Kuruluşunun ardından çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen, Hugh de Payens, doğudaki Latin devletler ile Avrupa arasındaki diplomasiyi yürütebilecek bir konuma ulaşmıştı. Nitekim bu seyahat sonrasında Payens, doğudaki Haçlıların Dimaşk'a (Şam) yönelik gerçekleştirecekleri sefer için çok sayıda askeri doğuya getirmeyi başarmıştı. Tapınak Şövalyeleri bu olaydan başlayarak Haçlı Seferleri içinde askeri, finansal ve diplomatik açıdan oldukça aktif roller üstlendiler. Mesela Tapınakçıların, Haçlı Seferleri'ndeki rollerini vurgulamak gerekirse, İkinci Haçlı Seferi çarpıcı bir örnek olacaktır. Papa III. Eugenius, İkinci Haçlı Seferi hazırlıklarını gerçekleştirirken, bu seferin planlarını Tapınak Şövalyeleri'nin, Fransa'daki merkezinde gerçekleştirmişti. Büyük Üstad'ın da dâhil olduğu bu toplantıya 130 Tapınak Şövalyesi de iştirak etmişti. Tapınakçılar bu seferin genel seyrinde askeri anlamda da oldukça aktif bir rol oynamışlardı. Özetle ifade etmek gerekirse Tapınak Şövalyeleri özellikle İkinci Haçlı Seferi'nden itibaren genel Haçlı Seferleri içinde batıdan doğuya asker devşirme, seferler için fonlar oluşturma, batıdan savaşmak için doğuya gelecek askerleri kanalize etme, doğudaki gelişmeleri doğuya aktarma gibi çok önemli faaliyetler üstlendiler. Tüm bu etkinliklerinden dolayı Tapınak Şövalyeleri, birçok Batılı tarihçi tarafından "Haçlı Seferleri'nin asli unsurları" olarak tanımlandı.

Tapınak Şövalyeleri, Haçlı Seferleri boyunca askeri, mali ve diplomatik açıdan oldukça aktif roller üstlendiler. Tabii Tapınakçıların bu seferler doğrultusunda bu kadar etkin olmalarında, kilisenin onlara verdiği muazzam desteğin de çok ciddi etkisi vardı. Zira Tapınakçılar, Papalığın verdiği muazzam destek sayesinde oldukça etkin bir nüfuz ve güç elde ettiler. Nitekim bu durum, onların kendilerine özgü bir denge kurmalarına hatta zaman zaman Haçlı politikalarına aykırı davranmalarına dahi yol açtı. Tapınakçıların bu durumu, bazı Haçlı liderleriyle çatışmalarına, hatta zaman zaman ihanetle suçlanmalarına yol açtı.

5- Tapınak Şövalyeleri 1120 yılında Nablus Konsili'nde kurulduktan 9 sene sonra, Papalık tarafından da resmi olarak kabul ediliyor. Papalık tarafından tanınmalarını, onların meşruiyeti ve yükselişine etkisi bağlamında değerlendirebilir misiniz?

Tapınak Şövalyeleri'nin kuruluş dönemi, kaynakların az olması ve bu kaynakların da sınırlı bilgi içermesi nedeniyle tam olarak izah edilememektedir. Bu dönem hakkında bilgi veren kaynaklar da, Tapınakçıların kuruluşu hakkında yer yer birbirlerinden farklı bilgiler sunmaktadır. Ancak örgütün bu dönemine dair bilgi veren kaynaklar, Tapınakçıların sayıca az, ekonomik olarak ise çok fakir bir durumda olduklarına işaret etmektedir. Kaynaklar tarafından böyle nitelenen bir örgütün ne kendisine ne de onların kurulmasını destekleyen Kudüs kralı ile patriğine bir fayda sağlamayacağı muhakkaktı. Bu nedenle örgütün bir an önce gelişmesi ve en azından ortaya konan amaç doğrultusunda daha aktif bir rol üstlenmesi için bir hamle yapılmalıydı. Bu hamle de, örgütün Papalık tarafından resmi olarak tanınmasıydı. Çünkü Tapınakçılar ancak dönemin en güçlü otoritesi olan Papa tarafından tanınarak meşru bir vasıf elde edebilir ve bu vesileyle de gelişebilirdi.

Bu amaç doğrultusunda örgütün kurucusu ve ilk üstadı Hugh de Payens 1127 yılında Avrupa'ya diplomatik bir seyahat gerçekleştirdi. Payens bu seyahat vesilesiyle örgütün propagandasını yapma ve belli bir çevre edinme imkânı buldu. Nitekim dönemin en etkili din adamı olan Aziz Bernard da teklif üzerine Tapınakçılar ile Papa arasında aracı oldu. Bernard'ın etkisiyle kilise, 1129 yılında Fransa'nın Troyes kentinde bir konsil düzenledi. Tapınakçılar, konsille birlikte Papalığa bağlı resmi bir örgüt olarak tanımlandı ve mevcudiyetlerini kurumsal bir zemine taşıdılar. Yani bu konsille birlikte Tapınak

Şövalyeleri ilk tüzük metinlerini elde ederek varlıklarını meşruî bir zemine taşıdılar ve kurumsallaşma adına dev bir adım attılar. Bu olayların ardından Aziz Bernard'ın çalışmaları ve papaların imtiyazlarıyla dini ve ekonomik açıdan muazzam bir gelişim kaydettiler. Aziz Bernard'ın Yeni Şövalyeliğe Övgü adlı risalesiyle yeni bir ideoloji olarak tanımlanan Tapınak Şövalyeleri, dini ve dünyevi otoriteler karşısında muazzam bir güç ve ayrıcalık elde ettiler. Bu nedenle, Tapınak Şövalyeleri'nin birçok açıdan hızla gelişmelerinde Troyes Konsili'nin kilit bir rol oynadığı gerçeğini göz ardı etmemek gerekmektedir.

Troyes Konsili, Marius Granet